

Vätö kyrka

Omläggning av spån på långhusets norra tak
samt montering av nockräcke och förankringsöglor

Antikvarisk medverkan

Vätö prästgård 4:1
Norrälje kommun
Stockholms län

Christina Andersson

Vätö kyrka

Omläggning av spån på långhusets norra tak samt montering av nockräcke och förankringsöglor

Antikvarisk medverkan

Vätö prästgård 4:1
Norrtälje kommun
Stockholms län

Christina Andersson

Denna rapport har framställts av ett företag
vars miljöledningssystem är certifierat enligt ISO 14001
av Svensk Certifiering Norden AB.

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2022

Samtliga foton av Christina Andersson där inget annat anges.

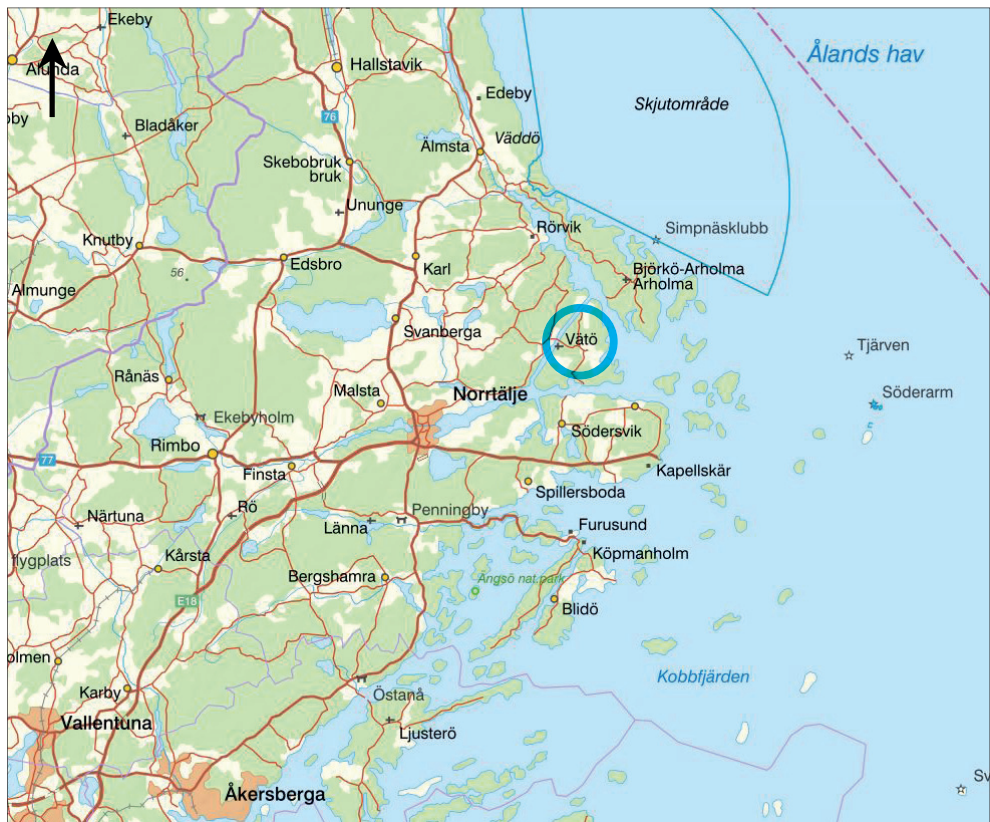
Omslag: Vätö kyrka. Foto Robert Danielsson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Medgivande MS2012/02954.

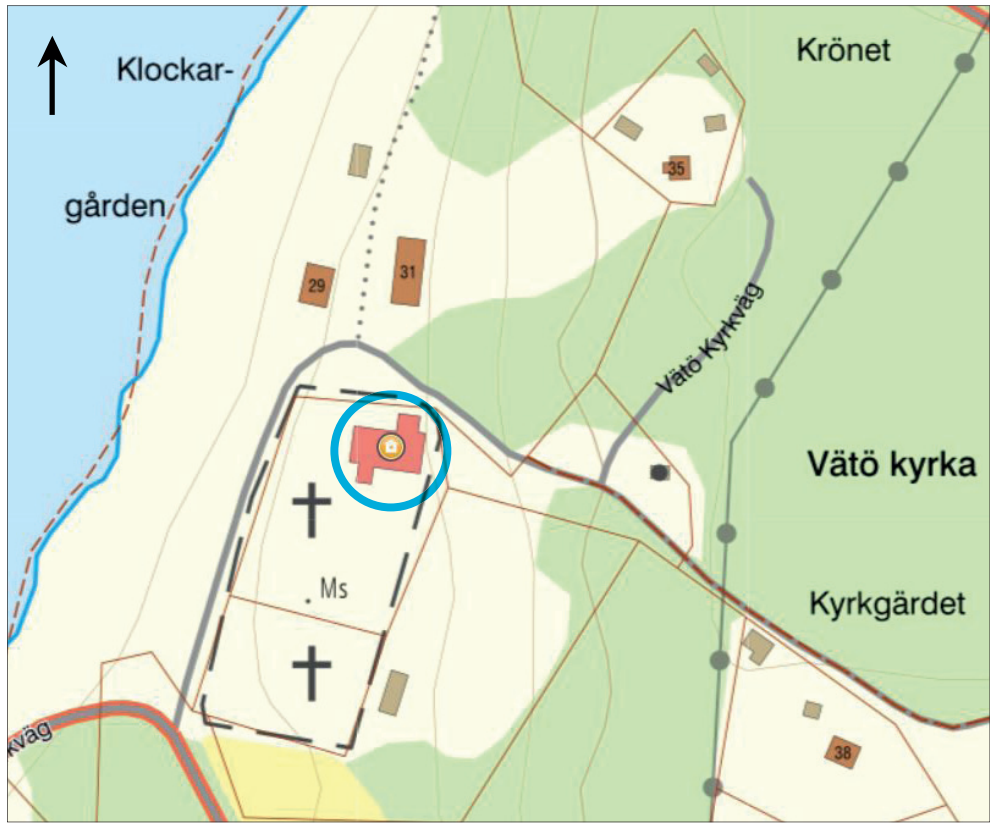
ISBN 978-91-8041-060-1

Innehåll

Inledning	5
Vätö kyrka – historik	5
<i>Bakgrund och skadebild</i>	5
Genomförande	5
Resultat	6
Referenser	22
Tekniska och administrativa uppgifter	22

Figur 1. Vätö kyrka i Norrtälje kommun. Utdrag ur Länsstyrelsens WebbGis.

Figur 2. Kyrkan är belägen på en sluttning vid Vätösundet. Utdrag ur Bebyggelseregistret.

Inledning

Vätö kyrka tillhör Roslagens östra pastorat och är belägen på en sluttning vid Vätusundet cirka 1,5 mil öster om Norrtälje.

Omläggning av kyrkans spåntak på långhusets norra takfall föranleddes av beslut från Länsstyrelsen i Stockholms län (dnr 433-63966-2020, beslutsdatum 2020-11-12). Beslutet grundar sig på förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer.

Projektledare för utfört renoveringsarbete har varit Robert Danielsson vid RD Kultur AB. Arbetet har utförts av Kyrktak AB. Stiftelsen Kulturmiljövård (KM) har genom Christina Andersson medverkat som antikvarie på uppdrag av Roslagens östra pastorat.

Vätö kyrka – historik

Kyrkan uppfördes i mitten av 1300-talet och har bevarat mycket av sin medeltida karaktär. I slutet av 1400-talet slogs valv i kyrkorummet och i slutet av medeltiden byggdes vapenhuset i söder. Nuvarande fönsterstorlekar härrör från 1700–1800-talet. I västra bogårdsmuren finns ett gravkor från 1786. På en höjd öster om kyrkan står klockstapeln som uppfördes under 1600-talets första hälft.

Den vitputsade kyrkan är huvudsakligen uppförd av natursten och består av ett rektangulärt långhus med rakslutet korparti, sakristia i norr och vapenhus i söder. Långhus och vapenhus har spåntäckta sadeltak, över sakristian ett tälttak. Ingång till kyrkan sker från väster samt via vapenhuset.

Interiören präglas av senmedeltida kalkmålningar.

Bakgrund och skadebild

Kyrkans långhus och vapenhus har tjärat spåntäckt sadeltak. Takfallet avslutas med spetsformade spån och vindskivorna och takfotsbrädor är också tjärstrukna. Sakristians tak är täckt med skivtäckt plåt. Enligt arkivhandlingar byttes takspånen på kyrkans norra sida 1950 och på den södra sidan 1990. Vid tjärstrykning sommaren 2019 konstaterades att spånläggningen på långhusets norra takfall var i mycket dåligt skick och i behov av omläggning.

Genomförande

Enligt teknisk beskrivning ska de klivna spånen monteras med dold spikning och förborras. Spånen spikas i 3-lagstäckning (tidigare spåntäckning var 2,5-lagstäckning) och monteras med cirka 16 cm överlapp med rakavslutade spån, på underlag av liggande plank. Takfallet avslutas med mindre, spetsformade spån vid takfoten. Beställda spån till arbetet ska vara cirka 51 cm långa med en tjocklek på cirka 20 mm. Vidare ska spånen bestå av 100% kärnfuru (densitet minst 500 gram/spån). Synlig del av spånet ska vara med hela träfibrer utan kvist och spånet ska ha max 15% fuktighet vid tjärningstillfället. Vid omläggning och tjärning ingår också tjärstrykning av södra takfallet för att få bättre helhetsintryck. I samband med omläggning av spåntaket ingår dessutom montering av taksäkerhet i form av nockräcken och förankringsöglor. Tjärstrykningen utförs med Dalbränd tjära från Claessons Trätjära AB av hög kvalitet som tillverkas i Serbien och pigmenteras med 1 dl kimrök/1 liter tjära. Vid tjärning värms tjäran till 140° C innan den sprutas på. Före tjärning ska taket borstas rent från skräp.

Ett första startmöte hölls den 10 januari 2022. Med på mötet var projektledare Robert Danielsson, Magnus Hedegård från Kyrktak AB och och Kerstin Munt från Roslagens östra pastorat. Ett andra möte hölls digitalt på Teams den 27 januari, då även antikvarien deltog. Det visade sig att levererade spån var tunnare än vad som angivits i den tekniska beskrivningen. Vid mötet beslutades att spån tunnare än 15–16 mm skulle sorteras bort på plats i samband med omläggningen. Takspånet har levererats från norra Finland och monteras obehandlade. Vid möte vid kyrkan den 10 februari kontrollerades spånen och användning av spikpistol godkändes samt tjärstrykning genom sprutning. Vidare konstaterades det att spånen på södra takfallet hade snett avskurna avslut. Det var en miss av antikvarien som granskat beskrivningen och inte noterat liggande spåns utseende korrekt. Vidare beslutades att ändra den tekniska beskrivningen angående tjärans sammansättning till 15–20% tillsättning av kimrök vid andra tjärstrykningen. Några äldre spån plockades undan för att sparas på kyrkvinden.

Nästa möte hölls den 24 februari, taket var då till två tredjedelar spåntäckt. Vid mötet gjordes också ett besök på kyrkvinden, för att kolla klimat. Ett flertal öppningar i takfoten har skapat hög fuktighet och Robert föreslog att mätare bör installeras för att kontrollera att fuktkvoten inte blir för hög. På mötet beslutades att luckor skulle läggas tillbaka, då även fåglar och skadeinsekter får åtkomst till vinden när luckorna är öppna. Luckor har nu placerats för öppningarna och kompletterats med luckor som saknades. Delar av takfoten hade rötskador vilka är lagade. Undertaket har också lagats vid några ställen. Hantverkarna har hittat en del äldre verktygsspår och konstaterat att brädtaket under sin livslängd varit spåntäckt två gånger tidigare. Vid platsbesök den 17 mars var taket färdigt och den 24 mars tjärades en första gång.

Omläggningen av spåntaket har i stora drag följt den tekniska beskrivningen med undantag av tjockleken på spånen. Vid slutsyn av antikvarie och projektledare konstaterades att avslutningen vid östra gaveln inte blev så bra och att tjärning och borstning av taket före tjärning inte var helt tillfredsställande. Detta resulterade i att Kyrktak AB fick lägga om spånen vid östra gaveln. Detta gjordes i maj i anslutning till att man också tjärade det södra takfallet. Vid syn av antikvarien i maj konstaterades att taket såg bra ut, men att spill av tjära finns på fasaden.

Resultat

Resultatet blev bra. Åtgärderna följer villkoren i Länsstyrelsens beslut och entreprenören har själv dokumenterat arbetet genom att skriva dagbok kompletterad med foton. En formell slutbesiktning kommer att hållas i samband med att taket tjäras en tredje gång. I samband med att taket tjäras en tredje gång ska spill på fasader tas bort.

Figur 3. Platsbesök före omläggning av spåntaket, hösten 2020.

Figur 4. Detalj av takfot, hösten 2020. Den blå markeringen visar att takfoten har öppna hål samt att del av takfoten är rötdad.

Figur 5. Kyrkan sedd från söder, hösten 2020.

Figur 6. Undersidor av sågade spån. Foto Robert Danilesson.

Figur 7. Robert mäter fukthalten i spånen.

Figur 8. Spånens framsida.

Figur 9. Spånen på plats vid kyrkan.

Figur 10. Alla spån under 15 mm sorteras bort.

Figur 11. Gamla spån.

Figur 12. Avvikelse i utseende noteras. De äldre spånen har en avfasad avslutning.

Figur 13. Platsbesök i februari. Nya och äldre spån granskas.

Figur 14. Skadad takfotsbräda. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 17. Lagad. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 15. Bortsorterade spån.

Figur 16. Några äldre spån som sparas på kyrkvinden.

Figur 18. Platsbesök den 10 februari.

Figur 19. Arbete pågår med lagning av bärläkt.

Figur 20. Nytt spån möter äldre spån.

Figur 21. Detalj av lagad läkt. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 22. Platsbesök den 24 februari.

Figur 23. Montering av taksäkerbet. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

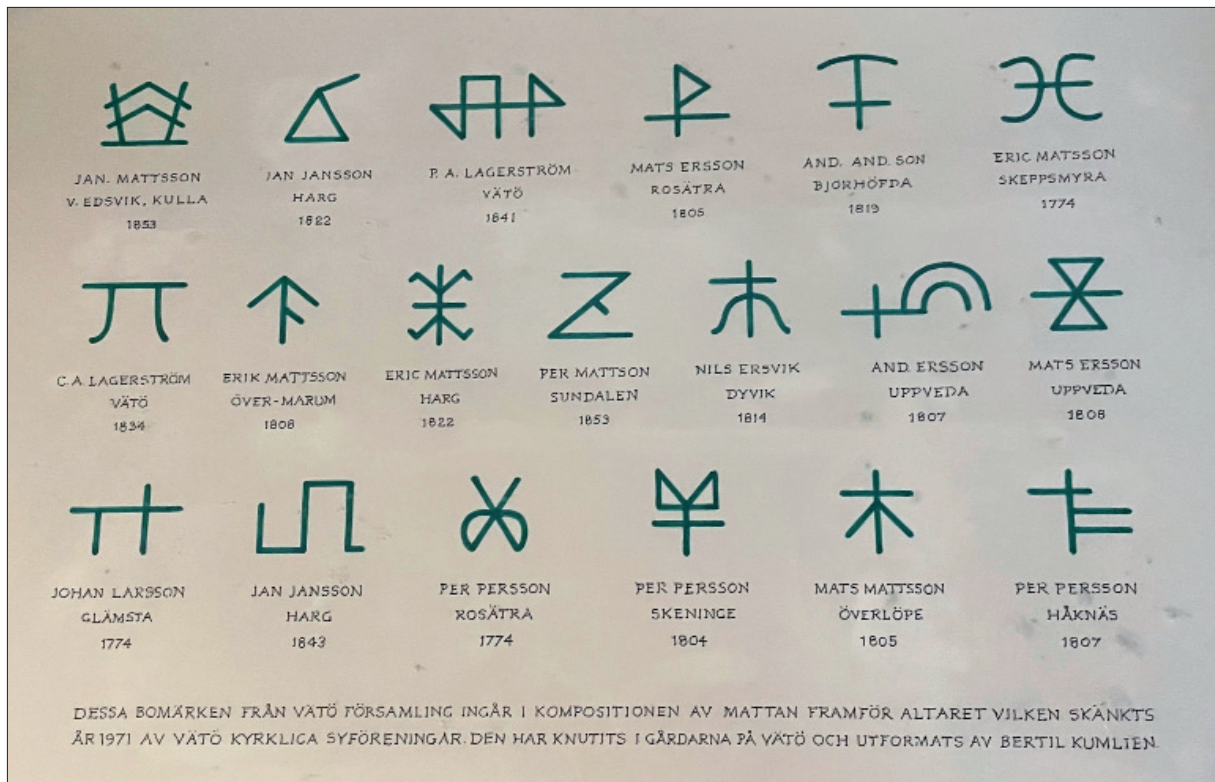
Figur 24. Detaljbild. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 25. Bomärke. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 26. Fler bomärken/ hantverks-spår. Kyrktak AB:s egen dokumentation.

Figur 27. I kyrkan finns en tavla med kända bomärken. Tyvärr stämde inget med de som hittades.

Figur 28. Platsbesök den 24 februari. Två tredjedelar av taket är klart.

Figur 29. Detalj av takspån. Arbetet ser mycket bra ut med mellanrum mellan varje spån och snygg avslutning.

Figur 30. Utsikt uppåt vid platsbesök.

Figur 31. Mer spån, utsikt mot väster.

Figur 32. Arbete pågår.

Figur 33. Platsbesök den 17 mars. Taket är färdiglagt.

Figur 34. Lagad takfot före tjärning.

Figur 35. Detalj av spik och norra takfallet, utsikt mot väster i mars 2022.

Figur 36. Platsbesök den 17 mars. Hela taket omlagt.

Figur 37. Spånens överhäng mot vindskivan är mindre än på södra takfallet, vilket är svårt att fånga på bild.

Figur 38. Här ser man bättre. Anmärkningen föranledde en justering av spånen.

Figur 39. Platsbesök den 24 mars. En första tjärstrykning är utförd. Lite ojämnt men killarna kom tillbaka ...

Figur 40. Platsbesök den 27 maj. Anslutet mot vindskivan är åtgärdat och taket tjärat två gånger.

Figur 41. Västra gaveln, omläggning av spån samt färdigt resultat på långt håll.

Figur 42. Detalj av avslut mot vindskeiva. Det luktar gott och ser snyggt ut!

Figur 43. Södra takfallet har också tjärstrukits, maj 2022.

Referenser

Bebyggelseregistret.

Kyrktak AB:s egen dagbok.

RD Kultur AB. *Teknisk beskrivning Vätö kyrka. Östra Roslagens pastorat. FU 2021-04-29.*

Länsstyrelsens karttjänster (WebbGis).

Stiftelsen Kulturmiljövård. *Antikvariskt utlåtande avseende omläggning av takspån. 2020-10-30.*

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:</i>	KM22014
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	433-63966-2020, beslutsdatum 2020-11-12
<i>Typ av undersökning:</i>	Antikvarisk medverkan
<i>Renoveringsperiod:</i>	Januari–maj 2022
<i>Beställare:</i>	Roslagens östra pastorat
<i>Län:</i>	Stockholm
<i>Kommun:</i>	Norrtälje
<i>Fastighet:</i>	Vätö prästgård 4:1
<i>Entreprenör:</i>	Kyrktak AB
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Christina Andersson Stiftelsen Kulturmiljövård Stora Gatan 41 722 12 Västerås